

ВСТУП

На протязі історії людства, мислителі завжди задавали собі питання про людину. Більше того, класичний «трикутник Платона» містить три вершини: бог, світ і людина. Різні філософські школи і напрямки трактували людину по-своєму, акцентуючи на тих чи інших її ознаках. Серед них, зокрема, були і такі, що зводили людину виключно до її фізіологічних властивостей. Інші, натомість, навпаки, твердили про здатність людської особи керувати фізіологією, ще інші шукали в людині духовних начал. Одні зводили її до частини роду, інші наполягали на індивідуальності кожного. Остаточного вирішення немає і до сьогодні, оскільки через відомий принцип «скандалу філософії», кожне твердження піддається сумніву, а тоді відбувається пошук нових тверджень і згодом спроби синтезувати між собою кілька тверджень. Таким чином, кожен може прийняти за істинну для себе ту чи іншу гіпотезу і відстоювати її.

Данський філософ Сьорен К'єркегор вважав людину вершиною еволюції і критикував абстрактний підхід до неї. На його думку, головне в людині – це її особовість, реальність життя, з присутністю у ньому труднощів, випробувань, страждань. Неможливо звести особу до набору понять, адже вона не є об'єктом досліджень, а суб'єктом, який сам досліджує себе і зовнішній світ. Відтак, автор акцентує увагу на свободі, яка на його думку є ключовою характеристикою людини. Ця свобода виокремлює конкретну людину з маси, творячи її, в окремих випадках, навіть вільною від загальних морально-етичних норм.

Обраний напрямок праці є спробою більш детально розглянути вчення Сьорена К'єркегора, якого часто називають батьком, або предтечею екзистенціалізму. Цікавим є той факт, що обраний нами автор не є представником виключно філософської спадщини, а також і християнином, хоч і не католиком, а протестантом, однак таким, що знає Святе Письмо, і у своїх працях посилається на окремі місця з Писання. Зокрема знаходимо тлумачення подій пов'язаних з Адамом перед гріхопадінням, та тлумачення розповіді про жертвування Авраамом свого сина Ісаака. В цьому контексті полягає актуальність праці, як спроба розкрити філософське тлумачення релігійного світогляду, не зупиняючись лише на віровчительних формулах, які для невірних не є жодними аргументами. Натомість спробуємо зрозуміти суть релігійного світогляду, представленого як найвища стадія життя, яка перевершує своєю значимістю дві перші стадії, які автор називає естетичною і етичною. Саме завдяки свободі, яка є найбільшим дарунком для людини від творця, можливий перехід від стадії до стадії, і як наслідок усвідомлення відносності всіх загально-зобов'язуючих норм.

На основі цього було побудовано план нашої дипломної праці, яка містить у собі два розділи. У першому з них зупинимось на загальному огляді екзистенційної філософії Сьорена К'єркегора, та на огляді двох перших стадій життя людини. Зокрема у першому підрозділі розглянемо унікальність творчої спадщини автора, та коротко оглянемо його вплив на послідовників. Наступні два підрозділи ґрунтуються на огляді двох перших стадій життя – естетичної та етичної, а точніше, згідно теми праці, розглянемо наскільки людина керується особовою свободою, ведучи такий спосіб життя. Відтак другий

підрозділ спочатку ознайомить нас із світоглядними схемами того, хто перебуває на естетичній стадії, а тоді продемонструє мінуси і негативи такого життя, як також покаже і відсутність свободи і потребу переходу на вищу стадію. У третьому підрозділі розглянемо наступну після першої стадію життя, яка у своїй суті є вищою від першої і містить певну свободу, хоча і не повну, однак все одно вважається автором кращою за попередню. Проте і ця стадія виявляється незадовільною для справжнього особового життя, тому необхідний подальший рух вгору, який відбувається, згідно автора, завдяки «стрибковидним» переходам.

Другий розділ нашої дипломної праці стосується найвищої, на думку К'єркегора стадії – релігійної. Саме на ній вповні розкривається суть дарованої людині свободи, яка описується з використанням біблійних розповідей про Адама, Авраама, та містить тлумачення страху перед свободою. Відтак у першому підрозділі розглянемо суть релігійної стадії і присутність свободи від зовнішнього на ній. Також вартій уваги використаний автором образ Авраама, як людини, яка живе світоглядними схемами релігійної стадії. Авраам постає перед нами як «лицар віри», який перебуває набагато вище, з одного боку, і становище якого набагато важче на думку людини, з іншого боку, ніж згаданого автором «трагічного героя», тобто міфічного Агамемнона, який приносить дочку в жертву не заради Бога, як Авраам, а заради суспільного блага, що оправдовує його вчинок в очах людства. Згідно цього, наступний підрозділ – другий, розкриє нам, що істинна свобода – суб'єктивна, що індивід стоїть вище загального, і може в окремих випадках, таких як підкорення Божій волі переступати суспільні етичні норми, значення яких від цього не применшується, однак заперечується їхня абсолютизація. Тут виникає також інше, супутне свободі поняття – страх. Цей страх поєднаний зі свободою, як усвідомлення вільності вибору аж до можливості помилки. К'єркегор окреслює цей страх як запаморочення людини, котра стоїть над прірвою і усвідомлює, що вона сама обирає стрибати їй, чи йти вздовж прірви. Надалі розглянемо присутність свободи у виборі Адама в раю, внаслідок чого з'являється поняття відповідальності за вчинений вибір. Притримуючись надалі позиції автора, ми побачимо, що свобода є фундаментальною ознакою «справжнього» життя людини, яке позбавляється залежностей від естетичних потягів, етичного обов'язку і робить людину здатною стояти перед Богом «лицем до лица».

Однією з проблем при написанні праці є те, що на превеликий жаль, сучасний світ мало цікавиться філософською спадщиною, і як наслідок відсутні переклади провідних науковців не те що на рідну мову, бодай би на російську. Проте, проблема не лише в коментарях, а й самі твори автора відсутні в українському варіанті, що негативно свідчить про сучасний стан зацікавленості філософією. Тому наша дипломна робота не претендує на об'єктивність в широких межах, а є лише аналітичним розглядом думок окремих коментаторів спадщини Сьорена К'єркегора.

Відштовхуючись від особливостей сучасних світоглядних схем суспільства, проаналізуємо творчу спадщину К'єркегора, беручи за основу праці таких науковців, як Патрік Гардинер і його твір К'єркегор, також твір К'єркегор науковця Пола Стретена. Іншим джерельним матеріалом для нашої дипломної праці буде твір К'єркегор авторства Бернарда Биховського, який хоча і датується другою половиною ХХ ст., однак є детальним дослідженням специфіки пера К'єркегора. Для глибшого пізнання заторкнутої проблематики звернемося також до творчості українського дослідника К'єркегора - Григорія Маланчука, зокрема до його праці Kierkegaard's concept of existence, як також

проаналізуємо статті авторства російських науковців Людмили Буєвої, Тетяни Зайцевої, і українців Романа Кіся, Юлії Ковальчук. Звернемо увагу і на думку послідовника К'єркегора початку ХХ ст. □ Лева Шестова, розглянувши його працю Киргегард. Наша дипломна робота є спробою привернути увагу до філософського осмислення життя, як також невеликою спробою показати альтернативу культурі споживацтва, розкривши ідеї К'єркегора про свободу від зовнішніх задовольень, та духовну сутність людини, яка не повинна «розмінюватись» та ставати підвладною нижчим природнім потягам.

ВИСНОВКИ

У нашій дипломній праці ми розглянули бачення Сьореном К'єркегором сенсу свободи людини. Насамперед звернули увагу на особливості філософської спадщини данського автора. Тому першою складовою нашої праці став аналіз екзистенціальних поглядів автора, скерованість його ідей на людину. Саме тому, К'єркегора часто називають батьком або провісником філософського напрямку екзистенціалізму. Одночасно ми проаналізували теорію К'єркегора, про три своєрідні стадії, або етапи, або світогляди людини: естетичний, етичний і релігійний, та відстежили присутність і роль свободи на кожному з них. Зокрема спочатку ми розглянули дві перші стадії, і побачили, що на естетичній стадії свобода особи як така практично відсутня, оскільки індивід повністю залежить від отримання фізичної насолоди. Усвідомивши таке становище речей, людина або впадає у відчай, через розуміння невідповідності життя до ідеї, або зібравшись з зусиллями переходить на наступну □ вищу від попередньої стадію □ етичну. Тут людина частково позбавляється залежності від зовнішніх речей, а отже її свобода набирає ширший вимір, однак існує обмеження суспільно-етичними нормами, згідно якого спільне, загальне стоїть вище індивідуального, що також є обмеженням свободи. Тому знову виникає потреба вищої стадії □ релігійної.

Ще однією важливою складовою нашої дипломної праці стала тема досягнення особою найвищої стадії □ релігійної, і усвідомлення своєї абсолютної свободи, яке можливе лише на релігійному етапі. Як і було передбачено у вступі, ми описали індивіда на релігійній стадії використавши обраний К'єркегором біблійний образ Авраама. Відтак завдяки порівнянню «лицаря віри» □ Авраама і «трагічного героя» □ Агамемнона ми побачили принципову відмінність одного від іншого. Агамемнон отримав свободу дій завдяки підпорядкуванню загальному благу, натомість Авраам, діяв у абсолютній свободі перед Богом, будучи при цьому у відношенні до Господа «лицем до лица». Лише так можна досягнути свободи, яка є суб'єктивною, і у відношенні до Бога вищою за будь-які морально-суспільні норми, тобто лише Бог може оправдати переступ людських суспільних «правил». Одночасно ми розглянули дотичне до свободи поняття □ страх. Він присутній там, де є абсолютна свобода, як страх перед надзвичайними можливостями, для яких К'єркегор використав образ стояння над прірвою. Також ми проаналізували свободу Адама до гріхопадіння, і дійшли висновку, що розрізнення між добром і злом можливе лише там, де присутня абсолютна свобода.

Наша спроба окреслити роль свободи у релігійному досвіді є у певному сенсі новаторською, у чому полягає її цінність. Розглядаючи тему свободи, ми, найперше, говорили не про зовнішню свободу, а про внутрішню, і розглядали її не саму по собі, а її

роль у релігійному досвіді. Відтак переконалися, що свобода можлива лише на релігійній стадії, і, одночасно, релігія можлива лише у повній довірі до Бога, у свободі від усього крім Бога. Саме на цьому твердженні будується вся наша праця.

Одночасно необхідно зазначити, що наше дослідження не претендує на повну об'єктивність чи абсолютність у підході до заданої проблематики, але залишається лише спробою звернути увагу на необхідність досягнення релігійної стадії і усвідомлення своєї свободи перед Богом. Це доволі широка тема, яка переплітається з різними філософськими і богословськими напрямками, а отже потребує багатьох досліджень і доповнень, а з іншого боку постійного оновлення. Адже науковий світ не стоїть на місці, постійно з'являються нові погляди, думки, теорії, які, однак, можуть певною мірою базуватися на попередніх працях і творах світової спадщини філософії. Відтак віднайдення і порівняння ідей сучасних авторів з ідеями Сьорена К'єркегора є широким полем для досліджень, з урахуванням специфіки сучасного стану суспільства. Пропозиції щодо подальших досліджень базуються і на труднощах, які супроводжували нас на протязі написання праці. Найбільшою з них є відсутність вільного доступу до джерел і до коментарів у зв'язку з відсутністю відповідних перекладів. Проте це свідчить про глибшу проблему – втрату зацікавленості до філософської спадщини. Сучасна звичка у всьому облекшувати життя і наповнювати його фізичним задоволенням чітко перегукується з описаним К'єркегором життям естета, життям на найнижчому рівні свободи. Одночасно, щораз очевиднішим стає небажання суспільства виходити на релігійну стадію, бо вона завдає клопотів і заставляє нас вийти із власної «зони комфорту». Однак, такий рух є єдиним, що може зберегти свободу особи від зовнішніх залежностей. Цей рух був актуальний в час автора, який називав свою епоху занепадом моралі, залишився він актуальним і зараз, оскільки покликаний вповні розкрити особовість і духовність людини, як одночасно і вивести людину на новий, свободний вимір буття людини. Лише осягнувши свободу свого Я, особа зможе досягнути буття перед Богом «лицем до лица».